ТАТАР ДРАМАТУРГЛАРЫ

Казан
Татарстан китап нәшрияты
2007

УДК 030
ББК 92
Т23

Төзүчеләре:
Флера Ганиева, Рамилә Яруллина, Алсу Саттарова

Т23 Татар драматурглары: биобиблиографик белешмәлек / Төз. Ф.Ганиева, Р.Яруллина, А.Саттарова; Кереш сүз авт. Ф.Ганиева. Казан: Татар. кит. нәшр., 2007. — 271 б. — 3000 данә. — ISBN 978–5–298–01481–6

Китапта 108 язучының — драматург, прозаик-драматург, шагыйрь-драматург, артист-драматургларның кыскача биографияләре һәм иҗатлары турында мәгълүматлар бирелә.

ISBN 978–5–298–01481–6
© Татарстан китап нәшрияты, 2007
© Ганиева Ф.Ә., Яруллина Р.Ә., Саттарова А.М., төзү, 2007

КЕРЕШ СҮЗ

Әдәбиятның проза һәм шигърият төрләре янәшәсендә драматургия аерым урын алып тора. Аның үзенчәлеге шунда — драматург үзенең пьесасын китап булып басылып чыксын дип кенә түгел, әсәр, спектакль-тамашага әверелеп, сәхнәдә уйналсын, геройлар үзләре сәхнәдә «яшәсен» дигән максат белән тудыра. Драматургия шуңа күрә, беренче чиратта, театр сәнгатенә хезмәт итә, пьеса сәхнә әсәре дип атала.

Исеменнән аңлашылганча, җыентыкта татар әдәбиятының драматургия тармагы аерып алынды һәм иң беренчеләрдән булган Габдрахман Ильяси, Фатих Халидиләрдән, ягъни XIX гасырның икенче яртысыннан башлап, бүгенге көнгә кадәр булган чорда иҗат итүче драматурглар турында мәгълүматлар тупланды. Бу китап сүзлек, энциклопедияләр стилендә төзелде: драматургларның тормыш юлын яктыртканда иң әһәмиятле даталарга гына тукталынды һәм, профессиональ драматурглар, ягъни иҗатларын нигездә драматургиягә багышлаган әдипләр белән генә чикләнмичә, пьесалары театр сәхнәләрендә куелган, театр репертуарларын баеткан язучыларга, авторларга да урын бирелде.

Татар драматургиясенең байлыгын мөмкин кадәр тулы итеп күрсәтү төп максат итеп куелды, пьесаларның сәнгатьчә эшләнешенә анализ ясаудан бигрәк, әсәрләрнең драматургия һәм театрлар тарихында тоткан урынына игътибар ителде. Җыентык-белешмә Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының директоры Шамил Зиннур улы Закиров һәм баш режиссеры Фәрит Рәфкать улы Бикчәнтәев тәкъдиме белән татар театрының 100 еллык юбилее уңаеннан төзелде.

Белешмәнең 19 йөз ахыры — 20 йөз башы 20–30 нчы еллар драматурглары өлеше Р.Ә.Яруллина, 1940–2006 еллар драматурглары А.М.Саттарова, Ф.Ә.Ганиева тарафыннан язылдылар.

Җыентыкны нинди принциплардан чыгып төзедек, авторларны сайлап алганда, төркемләп караганда кайсы якларга игътибар иттек? Бүлекләргә бүлү яки хронологияне саклау максатын куймадык, авторлар, күп очракларда кабул ителгәнчә, алфавит тәртибендә урнаштырылды, бу принцип җыентыктан файдаланганда уңышлырак булыр дип табылды. Шулай да иҗатларының драматургиядәге һәм гомумән татар әдәбиятындагы урынын билгеләгәндә, авторлар табигый рәвештә берничә төркемгә аерылалар.

Беренче төр язучылар, профессиональ драматурглар буларак, әдәбият тарихында драматургиянең төп үсеш юлын билгелиләр: Г.Камал, Г.Коләхмәтов, К.Тинчурин, М.Фәйзи, Т.Гыйззәт, Р.Ишморат, Ю.Әминов, Х.Вахит, Ш.Хөсәенов, Т.Миңнуллин, Р.Хәмид, М.Гыйләҗев һ.б.

Татар драматургиясенең байлыгы, сәнгатьчә-эстетик төрлелеге беренче чиратта прозаик яки шагыйрь булган язучыларның сәхнә әсәрләре белән дә бәйле. Бу әдипләр дә драматургиядә бик матур традицияләр тудырдылар, классик дәрәҗәдәге пьесалар иҗат иттеләр: Г.Исхакый, М.Гафури, С.Рәмиев, Ш.Камал, Ф.Әмирхан, Г.Ибраһимов, М.Галәү, Ф.Бурнаш, Һ.Такташ, Н.Исәнбәт, Н.Фәттах, А.Гыйләҗев, И.Юзеев, Ф.Яруллин, Р.Батулла, З.Хәким, Д.Вәлиев, Ә.Гаффар, М.Маликова, Р.Зәйдулла, Ф.Бәйрәмова, Ф.Садриев, Х.Ибраһим, Р.Мингалим, Л.Лерон һ.б. Җыентыкта алар иҗатының драматургия өлеше

алгы планга чыгарып яктыртылды, шул яктан бәяләнде. Басылган әсәрләре, алар турындагы мәкаләләрнең дә күбесенчә сәхнә әсәренә караганнары гына саналды.

Бүгенге драматургиядә төп һөнәри эшчәнлекләре театр белән бәйле булган режиссер, актер, әдәби бүлекне җитәкләүче талантлы шәхесләр дә иҗат итә (аларның кайберләре профессиональ драматургия өлкәсенә күчеп бара). Мондый иҗат — татар драматургиясенең матур бер традициясе һәм ул уңышлы дәвам итә. Театрның бүгенге хәлен, бүгенге тамашачыны, сәхнә законнарын белеп иҗат итүче бу төр язучыларга да зур игътибар бирдек: Г.Каюмов, Ю.Сафиуллин, Р.Җиһаншина, Х.Җәләлов, Аманулла, Ш.Фәхретдинов, И.Мәхмүтова, Ф.Галиев, Э.Яһудин һ.б.

Г.Камал, К.Тинчурин исемендәге театрларның репертуарын өйрәнүдән тыш, балалар әдәбиятының әһәмиятле бер өлеше булган сәхнә әсәрләре — Курчак театры өчен махсус язылган пьесалар, аларның авторлары да лаеклы урыннарын алды. Мәгълүм булганча, балалар әдәбияты әхлак һәм эстетик зәвык тәрбияли, шул исәптән Курчак театрлары да Академия театрларына киләчәк тамашачыларны әзерли. Талантлы язылган һәр пьеса Курчак театры сәхнәсендә энҗе бөртегенә әверелә. Татар дәүләт курчак театры репертуарын Н.Исәнбәт, Н.Фәттах, Р.Батулла, Т.Миңнуллин, М.Гыйләҗев, Р.Корбан, һ.б. пьесалары баетып тора.

Җыентыкны төзүчеләр эчтәлеге һәм структурасы ягыннан әһәмиятле шактый бай чыганаклардан, фәнни хезмәтләрдән файдаландылар:

Совет Татарстаны язучылары: Биобиблиографик белешмә. Төзүче-авторлар: Даутов Р. , Нуруллина Н. — Казан: Тат. кит. нәшр., 1986. — 639 б.

Даутов Р. Балачак әдипләре: Биобиблиографик белешмәлек. Беренче китап. — Казан: Мәгариф. — 2003. — 224 б.

Даутов Р. Балачак әдипләре: Биобиблиографик белешмәлек. Икенче китап. — Казан: Мәгариф. — 2004. — 286 б.

Даутов Р.Н., Гамбәров Н.Г. Балачак әдипләре: Биобиблиографик белешмәлек. Өченче китап. — Казан: Мәгариф. — 2005. — 334 б.

Репертуар Татарского академического театра имени Г.Камала: 1906–1996 гг. Составитель: И.Илялова. — Казань: Тат. газетно-журн. издат., 1996. — 46 с.

Игламов Р.М. Искусство играющих кукол. — Казань: Тат. книжн. издат., 2004. — 231 с.

Яңа татар пьесасы: Альманах. Өч кисәк: Идел-пресс, беренче кисәк — 2004. — 435 б.; икенче кисәк — 2004. — 438 б.; өченче кисәк — 2005. — 432 б.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең системалы һәм алфавит каталоглары.

Татарстан Фәннәр академиясенең Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты галимнәре тарафыннан төзелгән Татар әдәбияты тарихы. 6 томда.

Мәкаләләр әдипнең тормыш юлы, иҗаты турындагы мәгълүматлардан һәм басылган драма әсәрләре турындагы хезмәтләр исемлегеннән тора.

Әдәбиятның һәм театр сәнгатенең гасырга якын үсешен чагылдырган бу җыентыкның киләчәктә дәвамы булыр, ул тагын да тулыландырылыр дип ышанырга кирәк.

Флера Ганиева,

филология фәннәре кандидаты, профессор

ЭЧТӘЛЕК

Кереш сүз 3

Алиш Абдулла 5
Аманулла (Әмир Камалиев) 8
Аппакова Дәрҗия 11
Ахунов Гариф 13
Әблиев Мөхәммәт 15
Әминов Юныс 17
Әмир Мирсәй 20
Әмири Кәрим 23
Әмиров Кәшшаф 25
Әмирхан Фатих 27
Әхмәт Абдулла 30
Идрис Багданов 32
Баттал Салих 34
Батулла Рабит 36
Баян Әхсән 39
Бәйрәмова Фәүзия 41
Бәкер Кәбир 44
Бикчурин Шамил 46
Бохараев Равил 48
Бурнаш Фәтхи 50
Вахит Хәй 53
Вәлиев Диас 55
Вәлиев Разил 58
Вәли Ярулла 60
Галәү Мәхмүт 62
Галиев Гариф 64
Галиев Фәнәвил 66
Галимов Әкрам 68
Гаффар Әхәт 69
Гафури Мәҗит 72
Гобәй Гариф 74
Гыйззәт Таҗи 76
Гыйләҗев Аяз 80
Гыйләҗев Мансур 83
Гыйльманов Галимҗан 86
Зәбири Хәбибрахман 88
Зәйдулла Ркаил 90
Зәйнашева Гөлшат 92
Зәйни Шаһиморат 94
Җәләлов Хәлим 96
Җәлил Муса 98

Җиһаншина Рәшидә 101
Ибраһимов Галимҗан 103
Ибраһим Хәбир 107
Иделле Газиз 109
Ильяс Рахман 111
Ильяси Габдрахман 113
Исәнбәт Нәкый 115
Исхакый Гаяз 119
Ишморат Риза 125
Ишморатова Рәисә 128
Казаков Исхак 130
Кальметов Сәет 132
Камал Галиәсгар 134
Камал Әнәс 137
Камал Шәриф 140
Кариев Габдулла 143
Каюмов Гафур 145
Коләхмәтов Гафур 147
Корбан Рафис 150
Кутуй Гадел 152
Лерон Ләбиб 155
Маликова Мәдинә 157
Мәхмүтова Исламия 159
Мингалим Рөстәм 161
Минский Габдрахман 164
Миңнуллин Туфан 166
Монасыйпов Газиз 171
Насрый Гамир 173
Нәҗми Кави 175
Рахманколый Әхмәт 178
Рәкыйпов Шамил 180
Рәмиев Исмәгыйль 182
Рәмиев Сәгыйть 184
Рәхим Гали 187
Рәхим Гәрәй 190
Сабитов Габделхәй 192
Садриев Фоат 194
Садри Г.-Халикъ 196
Салихов Данил 198
Саттаров Шәриф 201
Сафиуллин Юныс 203
Сәгыйди Әбрар 206
Сәгъди Рәдиф 208
Сәйфи-Казанлы Фатих 211
Такташ Һади 214
Тинчурин Кәрим 217
Толымбай Гомәр 221
Туйкин Фазыл 223

Укмаси Миргазиз 225
Уральский I 227
Усманов Шамил 228
Фәйзи Әхмәт 231
Фәйзи Мирхәйдәр 234
Фәттах Нурихан 237
Фәхретдинов Шамил 239
Халиди Фатих 241
Хәким Зөлфәт 243
Хәмид Ризван 246
Хәсәнов Мәхмүт 249
Хөсәенов Шәриф 251
Хөсни Фатих 253
Шамуков Габдулла 255
Шаһгали Шамил 257
Шәкүров Сәет 259
Юзеев Илдар 261
Яруллин Фәнис 264
Яһудин Эсфир 267

Биобиблиографический справочник

Составители:

Ганиева Флера Акрамовна, **Яруллина** Рамиля Асхадулловна,
Саттарова Алсу Мансуровна

ТАТАРСКИЕ ДРАМАТУРГИ

На татарском языке

Биобиблиографик белешмәлек

Төзүчеләре:

Ганиева Флера Әкрәм кызы, **Яруллина** Рамилә Әсхәдулла кызы,
Саттарова Алсу Мансур кызы

ТАТАР ДРАМАТУРГЛАРЫ

Мөхәррире *В.Р.Шәрипова*
Рәссамы һәм бизәлеш мөхәррире *Р.Г.Шәмсетдинов*
Техник мөхәррире һәм компьютерда биткә салучысы
Ф.Р.Гыйсмәтуллина
Корректорлары *Г.М.Хәбибуллина, Г.Г.Гарифуллина*

Оригинал-макеттан басарга кул куелды 14.02.2007.
Форматы 84×108 $^1/_{32}$ Офсет кәгазе. «Times New Roman» гарнитурасы.
Офсет басма. Шартлы басма табагы 14,28. Шартлы буяу-оттиск 14,70.
Нәшер-хисап табагы 11,99. Тиражы 3000 д. Заказ С-325.

Татарстан китап нәшрияты ДУП. 420111. Казан, Бауман урамы, 19.
http://tatkniga.ru
e-mail: tki@tatkniga.ru

Оригинал-макет Jahat™ программалар пакеты ярдәмендә әзерләнде.
«Идел-Пресс» полиграфия- нәшрият комплексы ААҖ. 420066.
Казан, Декабристлар урамы, 2.